

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ЗАСОБІВ НАВЧАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ І ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Сучасні соціально-політичні умови функціонування та розвитку українського суспільства вимагають від системи освіти формування творчої особистості, здатної до вирішення питань соціального та економічного розвитку держави, збереження та популяризації національних традицій. Водночас, ми живемо в динамічних умовах інформаційного суспільства, коли інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) впроваджуються в усі сфери діяльності людини, зокрема в освітню діяльність.

З урахуванням цього, конкурентоздатний учитель-філолог повинен оволодіти не тільки психологічною, дидактичною майстерністю, ефективно і творчо вирішувати професійні завдання, а й володіти інформаційною культурою, пов'язаною з новими інформаційними технологіями. Розв'язання цих завдань у сучасному інформаційному просторі неможливе без комплексного впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у процес освіти.

На нашу думку, ІКТ є потужним інструментом, який дозволяє прискорити різноманітні процеси у навчанні, економіці, житті тощо [7]. В той же час, використання сучасних інформаційних технологій є соціально значущим аспектом у формуванні професійної компетенції майбутнього вчителя-філолога [24, с. 69]. Якщо розглядати комп'ютер у вигляді засобу навчання, то він виконує функцію активного учасника навчального процесу, сприяє підвищенню ефективності аудиторної та самостійної роботи, а саме:

- виконання навчальних завдань у зручний для студента час, у разі потреби повторне завантаження блоку навчального матеріалу;
- використання мультимедійних технологій надає можливість підвищити рівень опрацювання навчального матеріалу через одночасне поєднання зорового, слухового та інших методів сприйняття інформації [19, с. 35];
- перевагами комп'ютерного тестування є об'єктивність оцінювання знань, заощадження навчального часу, безпосередня фіксація результатів у базі відповідей, забезпечення оперативного

зворотнього зв'язку [20, с. 37];

- підвищення пізнавального інтересу за рахунок урізноманітнення навчальних завдань та способів їх виконання;
- розвиток інформаційної культури викладачів та студентів, що сприяє більш ефективній життєдіяльності в інформаційному суспільстві;
- доступ до міжнародних інформаційних ресурсів в галузі освіти, науки, культури [17, с. 262] тощо.

Процес виховання органічно поєднаний із процесом навчання молоді, опанування основами наук, багатством національної і світової культури та літератури. Сучасне виховання в Україні має забезпечувати залучення молоді до світової культури й загальнолюдських цінностей. За своїми формами та методами воно спирається на народні традиції, надбання та досягнення національної та світової літератури.

Головна мета навчання літератури, яка стоїть перед викладачами, полягає в удосконаленні навичок усного мовлення, розвитку комунікативної та громадянської компетентностей. Слід зауважити, що іноді традиційні методи викладання не завжди дають можливість викладачеві за короткий термін досягнути цієї мети. Упровадження нових підходів до навчання мов і літератури з використанням можливостей ІКТ може змінити цю ситуацію на краще та надати можливість майбутньому вчителю-словеснику покращити рівень засвоєння знань [13, с. 118] та формування здібностей.

Як наслідок, використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій є соціально значущим фактором у процесі формування компетенцій, пов'язаних із професійною діяльністю вчителів-філологів. Їх використання дозволяє забезпечити взаємообмін професійним досвідом, отримати доступ до великого масиву інформації про культуру та звичаї інших держав, розвинути гуманітарну спрямованість навчання, інформаційну культуру учасників навчального процесу [16, с. 8].

Як зазначає В. Лапінський, ефективність застосування інформаційно-комунікаційних технологій у вищій школі певним чином залежить від наявності відповідного обладнання (комп'ютерної техніки, принтерів, доступу до мережі Інтернет тощо), якісного програмного забезпечення навчального призначення та його методично-спланованого використання. Тільки в цьому разі зазначені технології забезпечать удосконалення навчального процесу та підвищення його якості [12, с. 489]. З погляду професійної підготовки майбутніх філологів доречно думка Т. Воронцової, яка вважає, що розвиток

інформаційної культури під час викладання філологічних дисциплін можливий за умови поєднання педагогічної майстерності, педагогічних програмних засобів та сучасного інформаційного середовища [4, с. 172].

Одним із напрямів підвищення ефективності навчального процесу за допомогою інформаційних технологій є використання електронних засобів навчального призначення, зокрема електронних підручників (ЕП).

Теоретичні та практичні аспекти щодо впровадження інформаційних технологій у освітній процес висвітлені у працях М. Жалдака, О. Співаковського, Н. Морзе та інших учених. Розробкою вимог до створення електронних засобів навчального призначення, зокрема електронних підручників, займалися В. Лапінський, О. Зіміна, М. Шишкіна та ін. Деякі питання впровадження комп'ютерних програм в процес навчання мови та літератури досліджували Є. Азімов, С. Андрєєв, Є. Дмитрієва, Т. Карамішева, О. Крюкова, Є. Носенко, Є. Полат, М. Рібаков, Н. Ротмістров, С. Сєдих та ін. Вони займалися дослідженням особливостей навчання мови та літератури за допомогою інформаційних технологій із лінгвістичного, педагогічного та психологічного поглядів. Водночас, є потреба в систематизації науково-методичної інформації щодо розробки електронних підручників з української і зарубіжної літератури та їх впровадження у навчальний процес вищої школи.

Під поняттям електронного підручника розуміється електронне навчальне видання із систематизованим викладом дисципліни, її розділу або частини, що відповідає навчальній програмі, може містити цифрові об'єкти різних форматів та забезпечувати інтерактивні режими взаємодії з усіма учасниками навчально-виховного процесу [14]; продукт освітнього характеру, що відтворюється за допомогою засобів інформатики, забезпечує безперервність та повноту процесу навчання [9, с. 67].

Сучасний учитель-словесник – це дослідник, який працює над своєю культуромовною приналежністю, вміє знаходити та використовувати потрібну інформацію для вирішення життєвих і професійних завдань, вчить цьому учнів. Водночас, репрезентація світу літератури та ознайомлення з нею учнів на належному рівні з урахуванням сучасних вимог є складним і довготривалим завданням. Це можна зробити за рахунок обґрунтованого поділу навчальної інформації на блоки з використанням зорового, слухового, зорово-слухового

підходів до сприйняття інформації. Тільки з урахуванням системного та поступового осмислення матеріалу в різних форматах можливо сформувати літературно обізнану особистість.

Слід зазначити, що сучасний здобувач вищої освіти повинен використовувати ІКТ не лише для отримання певної інформації, але й для інтерактивної її обробки, перевірки своїх знань та вмінь і навичок, використання у професійній діяльності тощо [6, с. 29].

Вважаємо, що використання засобів ІКТ, зокрема електронних підручників, у процесі викладання української та зарубіжної літератури дозволить підвищити загальнокультурний розвиток студентів та надасть можливість вдосконалити їх професійні компетентності. Звідси використання інформаційно-комунікаційних технологій у викладанні української та зарубіжної літератури містить у собі величезний педагогічний потенціал.

За думкою С. Кукліної, основною метою електронних підручників є активне заглиблення здобувачів освіти у навчальний процес, усунення можливих прогалин у знаннях, підготовка до сприйняття нового навчального матеріалу, поліпшення його запам'ятовування за допомогою мнемонічних засобів [11, с. 132]. Г. Тур основними напрямками впровадження електронних засобів навчального призначення вважає такі: удосконалення процесу навчання, підвищення його ефективності та якості; управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів; здійснення оперативного контролю знань на всіх етапах навчально-пізнавальної діяльності; організація навчальної діяльності студентів шляхом розширення можливості доступу до навчальної інформації [18, с. 279].

Електронний підручник дозволяє отримати наступні переваги: самостійне вивчення теоретичного матеріалу курсу; формування індивідуальної траєкторії навчання [25, с. 150]; мобільність та компактність; зберігання та передача великого обсягу інформації; можливість інтеграції навчальних інформаційних ресурсів у різні системи; оперативне оновлення навчального змісту у відповідності до сучасних умов [5]. Перевагою такого типу програмного забезпечення є можливість саморозвитку, коли студент набуває вмінь правильного опрацювання художніх текстів, самостійного виконання теоретичних та практичних завдань, пошуку потрібної інформації.

Акцентуємо увагу на тому, що електронний підручник не витісняє з навчального процесу традиційний (друкований) підручник, а лише

доповнює його за рахунок подання навчального матеріалу в іншому вигляді, за допомогою використання інтерактивних завдань, великої кількості мультимедійного та ілюстративного матеріалу [2, с. 47]. З його допомогою відбувається постановка пізнавального завдання; подання змісту навчального матеріалу; формування наукових знань; підготовка до подальшої навчальної діяльності (орієнтири для самоосвіти, ознайомлення з додатковою літературою); допомога у формуванні висновків тощо [1, с. 11].

Слід зазначити, що технологія розробки та наповнення електронних підручників достатньо трудомістка та передбачає колективну працю групи спеціалістів: викладачів, програмістів, дизайнерів тощо. Вона складається з наступних етапів: визначення цілей та завдань видання; розробка структури електронного підручника; розробка змісту за розділами і темами; підготовка сценаріїв окремих модулів ЕП; безпосереднє програмування модулів електронного підручника; апробація; коректування змісту електронного підручника за наслідками апробації; підготовка методичних рекомендацій до використання. Окремим етапом слід назвати підготовку документів та отримання свідоцтва про авторське право на створений електронний підручник.

Якісний електронний засіб навчального призначення повинен відповідати певним вимогам, а саме: педагогічним (реалізація принципів дидактики та методики; педагогічна доцільність використання та ефективність застосування); дидактичним; технічним (стійкість до помилкових або некоректних дій користувача; захист від несанкціонованих дій користувача); ергономічним (урахування індивідуальних, вікових та психологічних особливостей здобувачів освіти); естетичним (відповідність естетичного оформлення та кольорової гами функціональному призначенню програмного продукту; упорядкування графічних елементів) [13, с. 34]. Також електронний засіб навчального призначення повинен реалізовувати використання нових форм надання та пошуку навчальної інформації [3, с. 25]. Важливим компонентом якісного електронного підручника є дотримання на етапі проектування вимог до графічного інтерфейсу з урахуванням психофізіологічних особливостей користувачів, специфіки змістовного наповнення дисципліни тощо [8, с. 289].

До електронного підручника застосовуються наступні рекомендації щодо його структури:

1. Зміст підручника повинен повністю відповідати навчальній дисципліні та бути відповідно структурованим.

2. Електронний підручник за необхідності повинен містити інформацію в аудіо- або відеоформаті з метою ефективного оволодіння знаннями та формування відповідних умінь.

3. Повинні бути реалізовані засоби для швидкого пошуку потрібної інформації, наприклад, у вигляді гіперпосилань або відповідних полів введення.

4. Повинний бути тезаурус термінів та понять із метою більш детального ознайомлення з теоретичною частиною.

5. Наявність блоку контролю знань.

6. Наявність зручного інтерфейсу користувача, який характеризується високим рівнем художнього оформлення [21, с. 273].

До особливостей електронного підручника з дисциплін філологічного циклу слід віднести наявність альтернативних шляхів вивчення художніх творів (аудіозаписи, фільмографія, відеоматеріал). Зазвичай такий ресурс може вміщувати ексклюзивні зразки, корисні для літературної освіти. Це можуть бути епістолярій митця, різні записи, документи різних хронологічних періодів, що зберігаються лише в бібліотеках, обмежені у використанні, тож із ними не можна попрацювати вдома. Також можна використовувати комбінований спосіб вивчення літературної спадщини, адже немає обмежень у варіативності висвітлення навчального матеріалу.

Важливого значення набуває реклама електронного підручника, перевірка ефективності його використання та методично-обґрунтоване впровадження в освітній процес. Життєвий цикл, пов'язаний із впровадженням електронного підручника, складається з наступних етапів:

- тестування та апробація у навчальному процесі з метою усунення помилок у роботі електронного підручника та окремих його модулів;
- написання методичних рекомендацій із використання для викладачів та інструкції користувача для студентів;
- технічна підтримка під час використання ЕП в реальних умовах;
- підготовка матеріалів для отримання авторського права [15, с. 34].

Як показав власний досвід, електронний підручник доцільно розробляти до кожного предмета окремо з урахуванням його специфіки та змістового наповнення. Методичні та програмні розробки до курсу української і зарубіжної літератури є вмотивованими, оскільки

література – це мистецтво слова, огляд якого є досить складним процесом, який передбачає залучення знань із живопису, музики, теорії та історії літератури, культурології тощо.

Окрім цього, активному вжитку підлягає різне наочне забезпечення, подане в електронному вигляді, – ілюстрації, відеоматеріали, фото письменників тощо. Без додаткового наочного матеріалу під час викладання української і зарубіжної літератури важко обійтися, бо через нього викладач досягає своєї мети – доносить інформацію про літературне явище, письменників тощо. Фактично, заняття з літератури є явищем, що має прикладний характер. Не можна розповідати про митців абстрактно; доцільно пов'язувати увесь матеріал в один навчальний блок, впливати на розум, пам'ять та емоційно-почуттєву сферу студентів через унаочнення думок викладача [27, с. 210].

У Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького існує Регіональний центр з розробки, впровадження та апробації електронних підручників та Освітньо-інформаційний центр «Інноваційні обрії української словесності» (URL: <http://ukrlit.kl.com.ua>), на базі яких створюються різноманітні електронні підручники та комп'ютерні програми з дисциплін філологічного спрямування.

Для забезпечення навчального процесу викладачами кафедри української та зарубіжної літератури було розроблено та успішно використовується декілька електронних засобів навчального призначення, а саме:

- «Історія зарубіжної літератури XVII-XVIII ст.»;
- «Історія української літератури I половини XIX століття»;
- «Тарасовими стежками»;
- «Апостол правди і науки»;
- «Кость Гордієнко: художній і культурний феномен XX ст.»;
- «Методика навчання української літератури» та ін.

Навчальний курс «Історія зарубіжної літератури XVII-XVIII ст.» передбачає вивчення та засвоєння світового літературного процесу протягом XVII-XVIII ст. Процес опрацювання відповідного курсу історії зарубіжної літератури повинен базуватися на методологічній основі, яка вимагає від студентів детального аналізу конкретної історичної доби, ознайомлення з працями видатних дослідників літератури та соціокультурного розвитку Західної Європи XVII-XVIII ст.

У результаті проведеного аналізу науково-методичних джерел, а також власного практичного досвіду зі створення програмних продуктів навчального призначення було розроблено *електронний підручник «Історія зарубіжної літератури XVII-XVIII ст.»* (автори: Т.М. Шарова, А.В. Землянська, С.В. Шаров), що може бути використаний як допоміжний засіб під час вивчення однойменної дисципліни (рис. 1.).

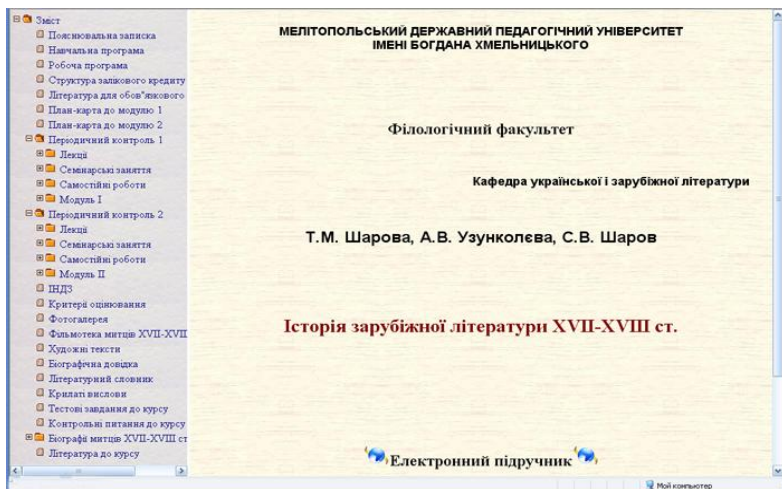

Рис. 1. Головне вікно електронного підручника

Цей електронний підручник надає можливість вивчення характеру основних літературних напрямів, течій та стилів, окреслення постатей найяскравіших представників національних літератур, розкриття ідейно-художньої цінності поетичної спадщини окремих письменників, висвітлення взаємного благотворного впливу однієї літератури на іншу. У ході роботи над електронним підручником були використані матеріали авторитетних джерел з історії зарубіжної літератури таких авторів: М. Величко, Г. Давиденко, О. Єременко, О. Ніколенко, Б. Шалагінова та ін.

Електронний підручник зареєстровано у державному Департаменті інтелектуальної власності, отримано свідоцтво про авторське право (№34607 від 19.08.2010 р.).

Електронний підручник з дисципліни «Історія української літератури I половини XIX століття» (автори: Т.М. Шарова, С.В. Шаров) забезпечує отримання знань про теоретико-методологічні засади вітчизняної літератури означеного періоду. Під час викладання

історії української літератури можна запропонувати студентам в електронному вигляді лекційний матеріал, семінарські заняття, художні тексти для прочитання, а також відео- та аудіоматеріали [23, с. 46].

Вагомим надбанням літературознавства є митці, які залишили у спадок нащадкам неперевершені витвори мистецтва слова. Значна плеяда українських письменників ХХ ст. залишила неабиякий слід в літературознавстві. У електронному засобі навчального призначення зосереджено максимальну увагу на творчості письменників цього періоду, зокрема І. Котляревського, Г.Ф. Квітки-Основ'яненка, Є. Гребінки, поетів-романтиків (М. Петренка, В. Забіли), діячів руської трійці (М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький).

Електронний засіб навчального призначення з курсу «Історія української літератури І половини ХІХ століття» дозволить забезпечити вивчення дисципліни під час самостійної роботи та аудиторних занять, оскільки містить весь необхідний навчальний матеріал: лекції, семінари, завдання до самостійної роботи, фотогалерею, твори митців, їх біографії, блок контролю. Він оскільки демонструє життєвий і творчий шлях письменників того часу, вказуючи на їх досягнення, розкриває історико-культурні передумови появи творів митців І пол. ХІХ ст.

Електронний підручник з курсу «Історія української літератури І половини ХІХ століття» зареєстровано у державному Департаменті інтелектуальної власності та отримано свідоцтво про авторське право (№53672 від 14.02.2014 р.).

Електронний підручник «Тарасовими стежками» (автори: Т.М. Шарова, С.В. Шаров) призначено для студентів, які вивчають курс «Історія української літератури 40-60 рр. ХІХ ст.». В електронному засобі навчального призначення подано біографію митця, тексти письменника (поезія, проза, епістолярна спадщина), відеоматеріали, аудіотексти, малярська спадщина митця.

Слід зазначити, що творчість Т. Шевченка є вагомим набутком у літературознавстві, дозволяє кожному читачеві долучись до національних традицій, волелюбності та працьовитості українського народу. Тому перше, що звертає увагу при завантаженні програми, – портрет Тараса Григоровича Шевченка та звучання спокійної мелодії.

Меню програмного продукту складається з таких пунктів: «Біографія», «Поезія», «Проза», «Епістолярій», «Відео», «Малярство», «Вихід» (рис. 2.).

Рис. 2. Головне вікно електронного підручника «Тарасовими стежками»

Біографія письменника відкриває студентам відомі або призабуті сторінки життєвого шляху. Художні тексти Кобзаря закликають до забезпечення духовної єдності поколінь, а картини Т. Шевченка виховують любов до природи та мистецтва.

Формування мовної культури, вживання української мови як духовного коду нації відбувається під час прослуховування аудіоверсій текстів Т. Шевченка у виконанні Петра Панчука.

Актуальним та цікавим є зміст розділу «Відеоматеріали». Підручник містить добірку відеофільмів, що є доречною та цікавою для студентів-філологів, які вивчають творчість Т. Шевченка. За допомогою відеофільмів вони мають можливість глибше пізнати індивідуальну особистість генія українського народу. Серед відеофільмів цікавими та повчальними є: «Той, хто прорік націю» (1993), «Кобзар» (1993), «Тарас Шевченко. Надії» (1996), «Тарас Шевченко» (1851), «Тарас Шевченко. Спадщина» (1996), відеофрагмент постановки п'єси Т. Шевченка «Назар Стодоля» (1955).

Для успішного засвоєння курсу «Історія української літератури 40-60-х рр. XIX ст.» обов'язковим є перелік текстів для прочитання. Електронний підручник вміщує більше 150 поетичних та 11 прозових творів Т. Шевченка. Тож він є важливим, оскільки надає можливість самостійно готуватися до занять через прочитання художніх текстів.

Розділ «Поезія» містить усі поетичні твори письменника, починаючи від «Причинної» і закінчуючи «Не журюся я, а не спиться...». До поезій в електронному підручнику включено твори різних періодів. Доречним та цікавим є швидкий пошук будь-якого твору; необхідно лише ввести у рядок пошуку його назву – і він знайдеться автоматично.

Розділ «Проза» висвітлює російськомовну прозу письменника («Близнюки», «Варнак», «Капітанша», «Музикант», «Княгиня», «Микита Гайдай», «Наймичка», «Прогулянка із задоволенням», «Художник», «Нещасний») та його єдину п'єсу «Назар Стодоля».

У студентів є гарна можливість познайомитися із творами митця, переглянувши постановки його творів. До таких постановок слід віднести відеофрагмент «Тополя», переглянувши який, можна зрозуміти особливості бачення письменника. Для всебічного розуміння особливостей зазначеного твору рекомендується прочитати текст твору (розділ «Поезія»), а також прослухати текст твору Т. Шевченка «Тополя» (розділ «Аудіо»).

Розділ «Аудіо» вміщує 100 поетичних творів письменника, які звучать у виконанні П. Панчука. Комп'ютерна програма зроблена дуже зручно: ліворуч відтворюється назва твору, а праворуч фото письменника Т. Шевченка. Також присутній пошук потрібного твору для швидкого орієнтування.

Епістолярій Т. Шевченка є визнаним надбанням українського літературознавства. Відомо, що листи письменника поділяються на групи: листи до різних осіб, офіційні листи, ділові папери. Електронний підручник подає епістолярій Т. Шевченка, який поділено на три періоди: 1839-1850 рр.; 1851-1856 рр.; 1857-1858 рр. Усі листи Кобзаря до різних осіб відтворені у хронологічній послідовності. Так, Т. Шевченко звертається до М.Г. Шевченка, Л.Г. Кухаренка, А.М. Маркевича, М.С. Щепкіна, П.О. Куліша, М.О. Максимовича та ін. Кожен лист письменник підписує своїм ім'ям та прізвищем, а також вказує адресу, куди надсилає той чи інший лист.

Малярство письменника розкриває таємницю Т. Шевченка про бачення ним реального світу звичайною людиною. У спадщині митця є велика кількість картин, які написані у різні роки, але водночас відтворюють життєві моменти письменника та його стан душі. Так, значної уваги слід надати автопортретам письменника (їх у нього 9): 1841 р., 1848 р., 1845 р., 1847 р., 1851 р., 1857 р., 1861 р., автопортрет зі

свічкою, автопортрет у шапці та кожусі.

У електронному підручнику «Тарасовими стежками» вміщено багато інших картин, які відтворюють життя та побут простої селянської родини (Судня рада, селянська родина та ін.), зображується церква (Почаївська лавра з півдня, У соборі Почаївської лаври, Костел Св. Олександра у Києві, Воздвиженський монастир у Полтаві, Видубицький монастир).

Усі розділи складаються з переліку творів, розташованих ліворуч. Натиснувши відповідний твір, користувач відразу ж може його прочитати. З таким електронним засобом не треба шукати книжки, потім назву у змісті й потрібну сторінку, що дуже зберігає час. Також можна прослухати твори Т. Шевченка або подивитися відео, що дуже зручно під час виконання завдань, поданих для самостійного опрацювання. Така форма ознайомлення з інформацією є цікавою та вдалою не тільки для студентів, а й для викладачів.

Доцільно зауважити, що у електронному підручнику дотримано принцип квантування, оскільки він розбивається на розділи, мінімальні за обсягом, але замкнуті та вичерпні за своїм змістом. Серед них чітко розмежовані такі розділи – біографія, поезія, проза, епістолярій, відео, аудіо, малярство Т. Шевченка. Таким чином навчальний контент набуває ознак структурованості, вичерпності інформації.

Електронний підручник «Тарасовими стежками» забезпечує послідовну роботу студентів над поданим матеріалом із урахуванням принципу послідовності, адже спочатку пропонує ознайомитись із біографією, потім – з поезією та прозою, епістолярієм митця, ще далі – презентує відео, аудіозаписи та збірку картин митця.

В електронному підручнику відбувається комбінація різних методик роботи – «слухаємо», «читаємо», «спостерігаємо за деталями». В ньому повністю знищена «суха» дидактичність викладу. Натомість пропонується цікава, творча робота з максимально об'ємним полем знань, що сприяє активній самостійній роботі.

Електронний підручник «Тарасовими стежками» може використовуватись у таких випадках:

- практичне опрацювання (здобуття додаткової інформації, опрацювання текстів, документів, підготування реферативних робіт, перегляд документальних фільмів тощо);
- при викладанні теоретичного матеріалу (демонстрація аудіо- та відеозаписів, колективне чи рольове прочитання текстів);

- при самостійному вивченні теоретичного матеріалу можливий необмежений перегляд інформації у будь-який час.

Більш детально ознайомитись із особливостями електронного підручника можна в навчально-методичному посібнику «Метолологічні аспекти комп'ютерної підтримки самостійної діяльності студентів-філологів» [24].

Електронний підручник зареєстровано у державному Департаменті інтелектуальної власності, на який отримано свідоцтво про авторське право (№33020 від 28.04.2010 р.). На електронний засіб навчального призначення «Тарасовими стежками» Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України надало Гриф з позначкою «Рекомендовано для вищих навчальних закладів України» (Лист №1/11-1085 від 24.02.12 р.).

Електронний засіб навчального призначення «Історія української літератури 40-60-х рр. XIX ст. «Апостол правди і науки» (автори: Т.М. Шарова, В.О. Кравченко, С.В. Шаров) можна використовувати під час ознайомлення із творчістю Т. Шевченка, повторення, систематизації, узагальнення матеріалу, поглиблення та розширення знань про митця (рис. 3).

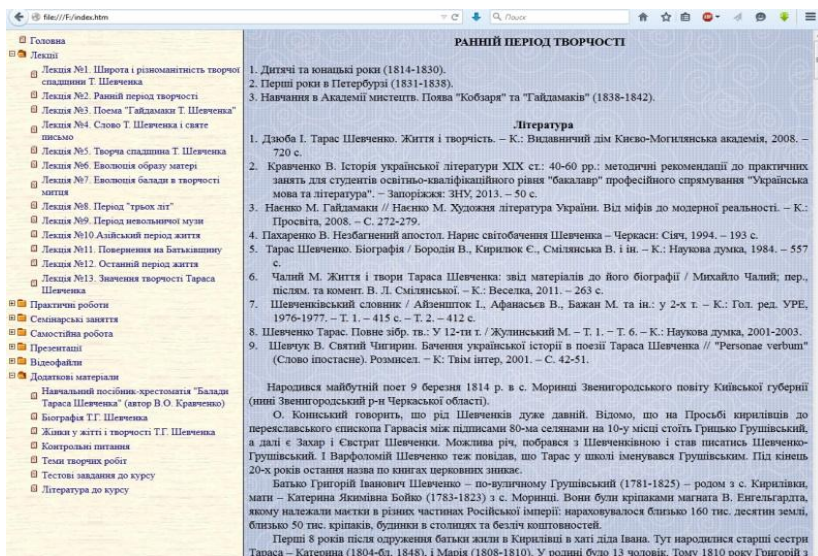

Рис. 3. Головне вікно електронного підручника «Апостол правди і науки»

Структурно електронний підручник побудований таким чином, що його зміст відтворюється ліворуч, а праворуч подається інформація, з якою студенти ознайомлюються у процесі підготовки до аудиторних занять. З його допомогою знайомитися з малярською спадщиною митця, усвідомлювати значення його літературного доробку. Він містить лекційний матеріал, практичні заняття, матеріали для самостійної роботи, а також відеоматеріали, презентації та додаткові матеріали за творчістю Т. Шевченка.

Упровадження у структуру електронного посібника елементів мультимедіа дало можливість застосувати різні форми подання матеріалу у вигляді тексту, звуку, графіки та відео. Засоби наочної демонстрації текстів художніх творів та малярської спадщини сприяли поліпшенню сприйняття нової теми, дозволили включити в процес запам'ятовування не тільки слухові, а й зорові центри. Презентації за творчістю Т. Шевченка забезпечують духовну єдність поколінь, виховують повагу до батьків, жінок, людей похилого віку, а картини Шевченка-художника вчать любити світ, який оточує.

Біографія Т. Шевченка, представлена в електронному підручнику, відкриває студентам відомі або призабуті сторінки життєвого шляху митця, розширює знання про митця як людину, особистість, поета, художника, гравера, географа, філософа, ерудита.

Під час перегляду відеофільмів відновлюється і вшановується національна пам'ять про митця. Студенти мають змогу сформувати власну мовну культуру під час перегляду художніх і документальних кінострічок.

Електронний засіб навчального призначення «Апостол правди і науки» є провідним засобом у формуванні національної самосвідомості та характеру людини, оскільки, подаючи життєвий та творчий шлях письменника, вказуючи світові досягнення митця на ниві української літератури, він розкриває історико-культурні передумови появи творів Т. Шевченка. Він має вагому практичну цінність: він не лише повідомляє фактичну інформацію, забезпечену ілюстративним матеріалом, а й наочно демонструє ті процеси, які неможливо показати при стандартних методах навчання. Він дає можливість залучити гіпертекст, анімацію, аудіовізуальні матеріали, що уможлиблює використання нових підходів до побудови його структури й змісту, до методики його застосування в освітньому процесі. Важливе значення електронних підручників у тому, що викладач у разі потреби може

швидко доповнити чи змінити текстовий або ілюстративний матеріал.

Електронний підручник зареєстровано у державному Департаменті інтелектуальної власності та отримано свідоцтво про авторське право (№68135 від 05.10.2016 р.).

Електронний підручник «Історія зарубіжної літератури ХХ – поч. ХХІ ст.» (автори: А.В. Землянська, О.А. Івашук) розкриває зміст однойменного навчального курсу. Він висвітлює основні вимоги до засвоєння дисципліни, напрямки вивчення літератури окресленого періоду, а також інструктивно-методичні матеріали: питання до обговорення й практичні завдання до семінарських занять і тем для самостійного опрацювання, тестові завдання для самоперевірки, словник термінів і понять та рекомендовану літературу (рис. 4).

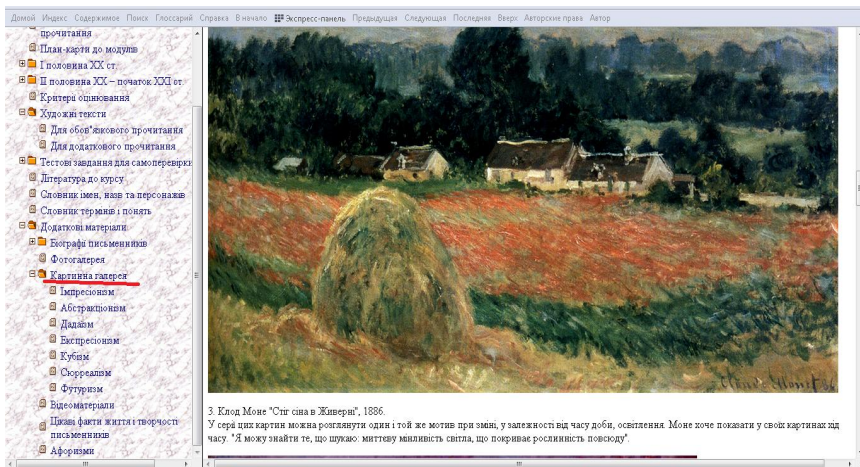

Рис. 4. Фрагмент рубрики «Картинна галерея»

Для успішного засвоєння курсу «Історія зарубіжної літератури ХХ – початку ХХІ ст.» обов'язковим є перелік творів для прочитання. Відповідно до списку подано самі художні тексти. Це значно полегшує підготовку до аудиторних занять та самостійне оволодіння навчальним матеріалом, адже здобувачі вищої освіти мають на одному електронному носії всю необхідну інформацію та художній матеріал.

Для розширення читацького кругозору молоді в електронному підручнику пропонуються і додаткові твори авторів, чия спадщина вивчається, на той випадок, якщо здобувач захоче ближче познайомитись із творчістю митця, і тексти, створені в межах

означеного періоду, що також стали світовою класикою. Окремо пропонуються сучасні бестселери, визнані за даними провідних книжкових рейтингів.

Популяризації літератури, усвідомленню її невід'ємного зв'язку з культурою в цілому, зацікавленню навчальним матеріалом сприяє рубрика «Додаткові матеріали», у якій подано зразки живопису різних модерністських, у тому числі й авангардистських, течій (рис. 5), біографії та фотоматеріали по кожному письменнику, цікаві факти їхнього життя та крилаті вислови, відеоматеріали, серед яких – інтерв'ю з сучасними митцями, фрагменти кіно- і театральних постановок, науково-публіцистичні фільми тощо.

За словами А. Землянської, вони допомагають досягнути сутність тієї чи іншої епохи, літературного напрямку або школи, особливості індивідуального стилю того чи іншого автора та специфіку сприйняття його робіт читачами і критиками його часу [6, с. 32].

Електронний підручник зареєстровано у державному Департаменті інтелектуальної власності та отримано свідоцтво про авторське право (№40126 від 13.09.2011 р.).

Електронний засіб навчального призначення «Кость Гордієнко: художній і культурний феномен ХХ ст.» (автори: Т.М. Шарова, С.В. Шаров) охоплює важливі питання щодо викладання у вищій школі спецкурсу з історії української прози 20-60-х рр. ХХ ст. (рис. 5.).

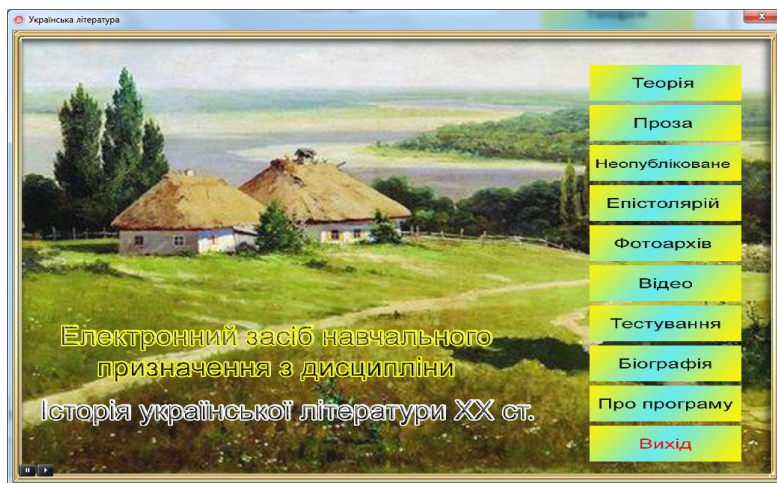

Рис. 5. Головне вікно програмного засобу

В електронному засобі навчального призначення на прикладі творчості К. Гордієнка можна прослідкувати життєву і творчу долю більшості українських письменників ХХ ст. У ньому подано відомості про витоки та шляхи розвитку вітчизняної літератури ХХ ст.; висвітлено теоретичні аспекти літературного дискурсу доби. Електронний підручник вміщує хронологічну таблицю, де відтворено життя і творчість К. Гордієнка, епістолярій, відеоінформацію, аудіотексти, а також художні твори митця.

У головному вікні користувач має змогу перейти до таких вікон:

1. Вікно «Лекційний матеріал» містить шість текстів лекцій. Також із вікна лекційного матеріалу можна перейти одразу до тестування.

2. Вікно «Проза» призначене для відображення текстів художніх творів і зображень до цих творів. Його можна завантажити після активізації кнопки «Проза» у головному вікні програми.

3. Вікно «Неопубліковане» призначене для відображення текстів і сканованих копій рукописів, які не були опубліковані.

4. Вікно «Епістолярій» призначене для перегляду текстів та сканованих копій листів, телеграм і документів письменників. У цьому вікні користувач може вибрати наступні категорії для перегляду: «Листи автора», «Листи до автора», «Телеграми». Для користувачів наявна можливість пошуку потрібного документу, приховання панелі із зображеннями для збільшення області перегляду текстової інформації, можливість перегляду ескізів зображень [26, с. 293].

5. Вікно «Фотоархів» дозволяє переглянути світлини, малюнки та інші графічні зображення, які відносяться до конкретного автора. Користувач може скористатися автоматичним пошуком конкретного знімку, що дозволить швидко зорієнтуватися у фотографічному літописі митця. Усі світлини, представлені в електронному засобі навчального призначення, розташовані у хронологічному порядку.

6. Вікно «Відео» призначене для перегляду відеофрагментів, які стосуються митців цього періоду.

7. Для забезпечення перевірки отриманих знань із кожного лекційного заняття програмно-педагогічний засіб має вікно контролю, яке можна завантажити з головного вікна програми або з вікна «Теорія» при перегляді певної лекції.

8. Вікно «Біографія» призначене для відображення хронологічної таблиці авторів цього періоду. У цьому вікні наявна можливість пошуку біографії потрібного митця, можливість перегляду ескізів зображень.

9. У вікні «Про програму» представлена інформація про призначення електронного засобу та перелік джерел для опанування спецкурсом.

Електронний підручник «Творчість Костя Гордієнка: художній і культурний феномен ХХ століття» зареєстровано у Державній службі інтелектуальної власності та отримано свідоцтво про авторське право (№53673 від 14.02.2014 р.).

З урахуванням вимог, які висуваються до електронних засобів навчального призначення, а також забезпечення самостійної роботи студентів із дисципліни «Методика вивчення української літератури у ЗВО» нами було розроблено та апробовано *електронний підручник «Методика навчання української літератури»* (автори: Л.П. Копейцева, С.В. Шаров) (рис. 6.)

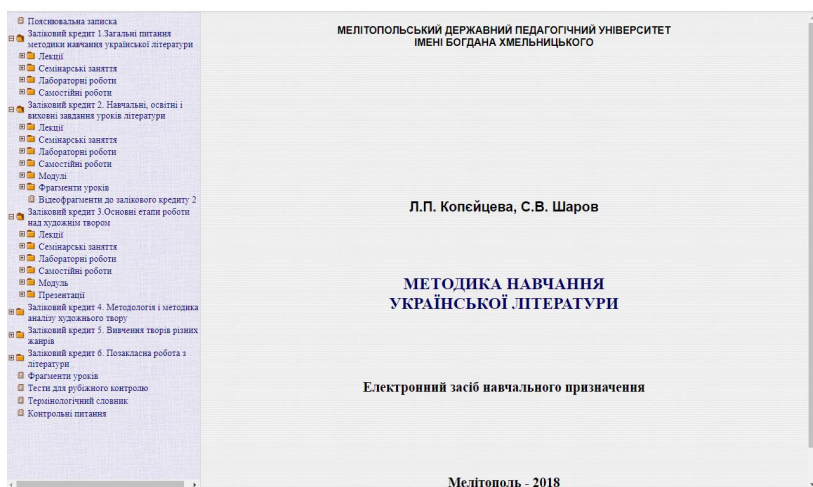

Рис. 6. Головне вікно електронного підручника

Структурно електронний підручник із методики навчання української літератури починається з пояснювальної записки, де висвітлюється доцільність його використання. Нижче вміщено робочу програму дисципліни, яка надасть змогу студенту побачити кількість лекцій, семінарських занять, теми, які повинен опрацювати здобувач вищої освіти.

Він містить у собі весь лекційний та практичний (семінарські заняття, лабораторні роботи) матеріал, а також матеріал, поданий на самостійне опрацювання. Студенти за допомогою електронного

підручника можуть ознайомитися з різними методичними підходами, прикладами оформлення документації, переглянути фрагменти уроків та найкращі студентські презентації. Зазначена інформація дозволить підготуватися до написання модулів та складання екзамену [10, с. 10].

У підручнику подаються варіанти модулів, щоб зорієнтувати студентів на рівень складності та форму контрольних завдань для перевірки якості знань, ступінь сформованості власних умінь і навичок. Крім того, користувачам пропонується перелік суджень, які дозволять провести самоконтроль знань. Цілком логічним є завершення електронного підручника у вигляді контрольних питань і тестів для рубіжного контролю, які передбачають одну правильну відповідь із кількох запропонованих.

Електронний засіб навчального призначення «Методика навчання української літератури» оформлено в Державній службі інтелектуальної власності, про що свідчить свідоцтво про авторське право (№82769 від 12.11.2018 р.).

Отже, опанування інформаційно-комунікаційними технологіями слід розглядати як важливий чинник фахової підготовки сучасного викладача-словесника. Впровадження засобів ІКТ крізь призму електронних засобів навчального призначення у професійну підготовку майбутнього вчителя-філолога, зокрема практику навчання української мови та літератури, допоможе краще опанувати конкретними курсами та засвоїти навчальну інформацію на достатньо високому рівні.

Електронні засоби навчального призначення «Тарасовими стежками», «Апостол правди і науки», електронний підручник з дисципліни «Історія української літератури I половини XIX століття» та інші розглянуті вище програмні продукти є сучасними засобами формування національної самосвідомості та характеру людини. Розглядаючи життєвий і творчий шлях українських письменників, розуміючи їх світову велич, розкриваючи історико-культурні передумови появи художніх творів, здобувачі зможуть заглибитися в історію української і зарубіжної літератури, краще пізнати корені української нації та інших народів.

Ми вважаємо, що електронні засоби навчального призначення, зокрема електронні підручники, що застосовуються при викладанні філологічних дисциплін, створюють сприятливі умови для навчання студентів. Їх можна використовувати як допоміжний засіб в аудиторії та як основний під час самостійної роботи студентів. В той же час,

повинна бути забезпечена робота викладача зі здобувачами вищої освіти з метою підвищення ефективності самостійної роботи [27, с. 115].

Електронні підручники можуть успішно використовуватися не лише в закладах вищої освіти, а й у загальноосвітніх школах. Вони дозволяють спрямувати навчальну інформацію до учнів, забезпечуючи активну самостійну роботу та активізацію пізнавального інтересу. Використовуючи такі засоби навчального призначення, учні краще запам'ятовують матеріал, вчаться поєднувати різні методи роботи та порівнювати, робити висновки на основі побаченого і прочитаного. Надалі набуті вміння допоможуть учням швидше запам'ятовувати різні факти з української та зарубіжної літератури, навчать поєднувати знання з різних дисциплін, бачити одне явище під кутом зору різних підходів.

Література

1. Буртовий С.В. Електронні засоби навчання – від теорії до практики: методичний посібник. Кіровоград: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2014. 48 с.
2. Вембер В.П. Роль та місце електронного підручника в навчально-методичному комплексі з навчального предмета для загальноосвітньої школи. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України*. 2009. Т. VIII. Вип. 6. С. 43–513.
3. Власов Д.А., Кузина Л.С., Монахов В.М. Технологические процедуры создания электронного учебника. М.: МЭСИ, 2001. 118 с.
4. Воронцова Т.Ю. Використання нових інформаційних технологій в процесі вивчення іноземної мови. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2014. №1. С. 171–174.
5. Гуркова О.М. Электронный учебник как эффективное средство для повышения качества образования. URL : <http://www.kgau.ru/new/all/konferenc/konferenc/2009/115.doc>.
6. Землянська А.В. Использование электронных средств обучения при изучении мировой (зарубежной) литературы. *Інаваційная прастора філолага: рзалії і перспектывы: матэрыялы міжнароднага навукова-метадычнага семінара (Гомель, 18 мая 2017 года)*. 2017. С. 29–33.

7. Карабін О.Й. Роль інформаційних технологій у підготовці майбутніх учителів гуманітарних дисциплін. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2011. №4. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2011_4_18.
8. Карташова Л., Лапінський В. Нові підходи до проектування педагогічних програмних засобів та їх застосування. *International Conference «Strategy of Quality in Industry and Education»*. Дніпропетровськ : Пороги. 2005. С. 287–290.
9. Кіяшко О.О. Інноваційні педагогічні технології підготовки молодших спеціалістів у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Луганськ, 2001. 262 с.
10. Копейцева Л.П., Шаров С.В. Використання електронного підручника зі шкільного курсу української літератури. *Filologia, socjologia i kulturoznawstwo. Nowoczesne badania podstawowe i stosowane: zbiór artykułów naukowych konferencji Międzynarodowej naukowo-praktycznej* (29.04. 2017-30.04. 2017). Warszawa : Sp. z oo «Diamond trading tour». 2017. С. 8–10.
11. Кукліна С.В., Моїсєнко Н.В. Електронний посібник з курсу «Основи захисту інформації». *Теорія та методика навчання математики, фізики, інформатики*: зб. наук. пр. Кривий Ріг : Видавничий відділ НметАУ, 2004. С. 130–134.
12. Лапінський В. Електронні засоби навчального призначення – світовий досвід й українська освіта. *Вища освіта України*. 2011. №3. С. 487–495.
13. Морев И.А. Образовательные информационные технологии: учеб. пособ. Владивосток : Изд-во Дальневосточного университета, 2004. 162 с.
14. Наказ МОН України №1061 від 01.09.2016 «Про внесення змін до Положення про електронні освітні ресурси». URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1274-16/paran2#n2>.
15. Осадчий В.В., Шаров С.В. Створення електронного підручника: принципи, вимоги та рекомендації: навчально-методичний посібник. Мелітополь : ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2011. 120 с.
16. Скалій Л. Використання інформаційних технологій у формуванні професійної компетенції майбутнього вчителя-філолога. *Літературознавство*. 2003. №4. С. 6–9.
17. Ставицька К.В., Шарова Т.М. Вплив інноваційних технологій на освітній процес вищої школи. *Інформаційні технології в освіті та*

- науці: зб. наук. пр. 2017. Т. 1. №9. С. 260–263.
18. Тур Г. Навчальне електронне видання як сучасний засіб формування математичної культури студентів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2013. №1. С. 277–284.
 19. Фасоля А. Мета, зміст, технологія уроку. *Дивослово*. 2004. №7-8. С. 19–25.
 20. Хуторской А.В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения. М.: Изд-во МГУ, 2003. 310 с.
 21. Шаров С.В. Використання електронних підручників в навчальному процесі. *Теорія та методика навчання математики, фізики, інформатики*: зб. наук. пр. Кривий Ріг : Видавничий відділ НМетАУ, 2005. С. 273–275.
 22. Шаров С., Шарова Т. Електронний підручник історія зарубіжної літератури XVII–XVIII ст. у самостійній діяльності студентів-філологів. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2011. №3. С. 304–311.
 23. Шаров С.В., Посадна Т.В. Використання електронних засобів навчального призначення на уроках української літератури. *Молодь і ринок*. 2017. №5. С. 45–48.
 24. Шаров С.В., Шарова Т.М. Методологічні аспекти комп'ютерної підтримки самостійної роботи студентів-філологів: навч.-метод. посіб. Мелітополь : Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2013. 208 с.
 25. Шаров С., Шарова Т. Формування індивідуальної освітньої траєкторії студента засобами інформаційної системи. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2017. №2. С. 149–154.
 26. Шарова Т.М., Шаров С.В. Особливості використання електронного засобу навчального призначення «Тарасовими стежками». *Чарнобылем не зарасце: традиції матеріальної і духовної культури Усходняга Палесся: зборнік навуковых артыкулаў*. 2016. Т.2. С. 208–216.
 27. Шуневич Н.В. Самореалізація особистості студента як фактор демократизації навчального процесу. *Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка*. 2004. Вип. 20-21. С. 113–115.